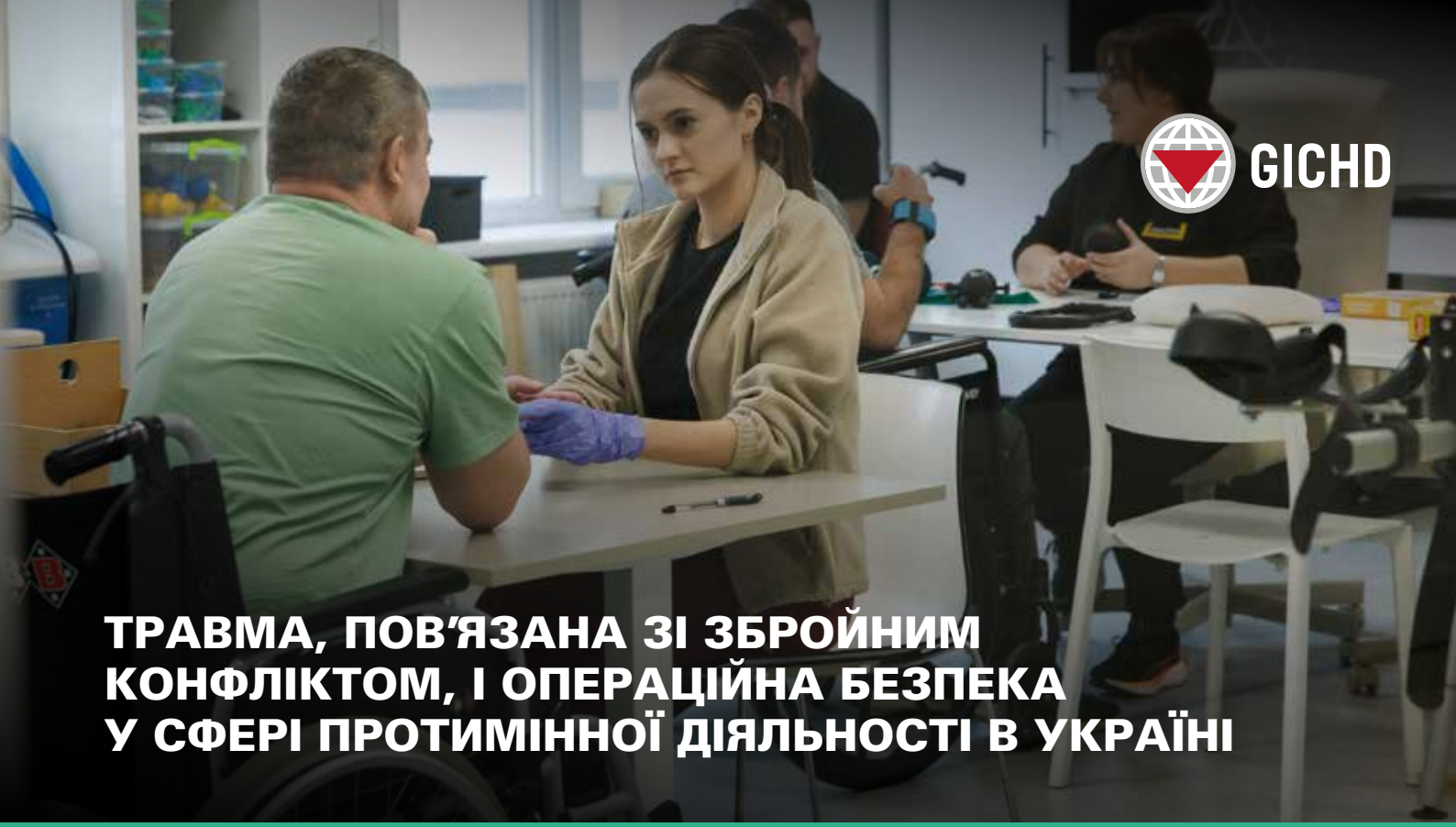

ТРАВМА, ПОВ'ЯЗАНА ЗІ ЗБРОЙНИМ КОНФЛІКТОМ, І ОПЕРАЦІЙНА БЕЗПЕКА У СФЕРІ ПРОТИМІННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Місія Женевського міжнародного центру гуманітарного розмінування (GICHD) в Україні, 2026 р. © Валентина Науменко

ТРАНСФОРМАЦІЯ КАДРОВОГО СКЛАДУ

Сектор протимінної діяльності України стрімко розширюється у відповідь на масштабне забруднення вибухонебезпечними предметами та потреби національного відновлення. Водночас, його кадровий склад продовжує розвиватися під впливом реалій збройного конфлікту. До сектора входять ветерани, які повертаються до цивільного життя, люди, що зазнали поранень, травм або переміщення, а також цивільні особи, які безпосередньо пережили конфлікт. У цьому контексті протимінна діяльність є не лише гуманітарним пріоритетом і складовою відновлення, а й шляхом до соціально-економічної реінтеграції та працевлаштування в цивільному секторі[1].

Зміна складу кадрів посилила потребу в глибшому розумінні того, як пов'язана зі збройним конфліктом травма впливає на реінтеграцію ветеранів.

ФІЗИЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ КОНФЛІКТУ

Масштаб потреб у реінтеграції ветеранів в Україні залишається значним. Оскільки кількість ветеранів, які повертаються до цивільного життя, продовжує зростати, багато з них постають перед викликами, пов'язаними з працевлаштуванням, фізичним відновленням, соціальною адаптацією та психологічним добробутом.

Фізичні поранення залишаються одним із найпомітніших наслідків війни. Нещодавні дослідження показали, що 71% опитаних ветеранів повідомили про фізичні поранення, причому багато з них зазначили, що ці поранення суттєво вплинули на повсякденне функціонування й адаптацію до цивільного життя. Такі поранення можуть створювати довгострокові перешкоди для працевлаштування, мобільності й участі в цивільному житті, що підкреслює потребу в доступних і сприятливих шляхах працевлаштування, зокрема в секторі протимінної діяльності[2].

Водночас психологічні наслідки війни спричинили зростання потреб у сфері психічного здоров'я серед ветеранів і населення, яке постраждало від збройного конфлікту. Перебування під впливом бойової травми, постійної небезпеки та тривалих повітряних загроз, пов'язаних із застосуванням дронів[3], може сприяти хронічному стресу, гіперпильності, тривожності, порушенню сну й іншим психологічним станам, пов'язаним із травмою[4]. За міжнародними оцінками, симптоми посттравматичного стресового розладу, або ПТСР, розвиваються приблизно у 12–20% військовослужбовців, які зазнали бойової травми та не отримували психологічної підтримки[5].

Нові дані з України свідчать, що симптоми ПТСР частіше спостерігаються серед ветеранів, які були свідками смерті або зазнали поранення, і цей досвід має помірний або тяжкий вплив на їхнє повсякденне життя[6]. Дані Національної служби здоров'я України вказують на значне зростання кількості діагнозів ПТСР протягом останніх двох років[7], тоді як інші дослідження свідчать про те, що щонайменше третина ветеранів самостійно повідомляє про симптоми ПТСР[8].

Ці фізичні та психологічні наслідки мають важливе значення для соціально-економічної інтеграції ветеранів, зокрема через працевлаштування в галузі протимінної діяльності.

Місія Женевського міжнародного центру гуманітарного розмінування (GICHD) в Україні, 2026 р. © Валентина Науменко

ПЕРЕШКОДИ НА ШЛЯХУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ

Для багатьох ветеранів перехід від військового до цивільного життя ускладнюється труднощами з пошуком стабільної роботи й відновленням соціальних зв'язків. Дослідження Програми розвитку ООН показало, що до 41% чоловіків-ветеранів віком до 60 років мали труднощі з отриманням і збереженням роботи[9]. Це підкреслює важливість створення доступних, сприятливих і сталих шляхів переходу ветеранів до цивільної праці, поряд із заходами, спрямованими на підтримку та розширення зайнятості жінок у протимінній діяльності, а також на забезпечення різноманітного й інклюзивного кадрового складу.

Дані з України також свідчать, що професійна реінтеграція передбачає підтримку повернення ветеранів до роботи в спосіб, який сприяє як ефективному виконанню посадових обов'язків, так і сталим відносинам на робочому місці[10]. Однак на практиці на реінтеграцію можуть впливати соціальна стигма, обмежений доступ до послуг у сфері психічного здоров'я та психосоціальної підтримки (ПЗПСП), а також труднощі адаптації до цивільних робочих місць і нового професійного середовища[11].

Багато ветеранів потребують довгострокової психологічної підтримки, однак стигма, особливо серед чоловіків, і надалі стримує звернення по допомогу[12]. Ці виклики часто посилюються негативним сприйняттям травми та психологічного добробуту. В Україні ветерани часто стикаються зі стереотипами, соціальною стигмою, страхом і нерозумінням[13], тоді як наявні дані свідчать, що припущення про те, нібито ветерани, які зазнали травми або поранень, пов'язаних зі збройним конфліктом, менш здатні ефективно працювати у сфері протимінної діяльності, можуть ненавмисно посилювати стигму та поглиблювати бар'єри для працевлаштування[14]. Така стигма може впливати на адаптацію на робочому місці, соціальні відносини, якість життя й готовність звертатися по підтримку[15].

Важливість реабілітації, психосоціальної підтримки та соціальної інклюзії також відображена в Міжнародному стандарті протимінної діяльності (IMAS) 13.10 «Допомога постраждалим у протимінної діяльності», який акцентує на потребах у підтримці осіб, постраждалих від вибухонебезпечних предметів, а також осіб, які зазнали травми, пов'язаної зі збройним конфліктом[16].

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ

Українське законодавство забезпечує міцну основу для трудової зайнятості, соціального захисту та соціально-економічної інтеграції ветеранів. Це, зокрема, Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», трудове законодавство та нормативно-правові акти у сфері захисту осіб з інвалідністю[17].

Крім того, Закон України «Про охорону праці» визначає охорону праці як систему правових, соціально-економічних, організаційних і профілактичних заходів, покликаних зберегти здоров'я і працездатність працівників, що створює основу для інтеграції психосоціальних ризиків і питань психічного здоров'я до систем охорони праці[18].

Ці національні гарантії підкріплюються стандартом IMAS 10.10 «Охорона праці та безпека - загальні вимоги», який наголошує на обов'язку щодо піклування, безпечних умовах праці та системах управління охороною праці, що системно виявляють і зменшують ризики. IMAS 10.10 також визнає, що організації, які здійснюють протимінну діяльність, мають правові зобов'язання, а також ширшу відповідальність щодо підтримки персоналу, який працює в середовищах, постраждалих від збройного конфлікту[19].

Ці межі забезпечують важливу основу для інтеграції психосоціального добробуту й безпеки праці в операції з протимінної діяльності. На практиці це вимагає визнання того, як травми, пов'язані з конфліктом, можуть безпосередньо впливати на працездатність людини та операційні ризики в умовах протимінної діяльності.

ПСИХОЛОГІЧНА ТРАВМА Й ОПЕРАЦІЙНА БЕЗПЕКА

Хоча взаємозв'язок між травмою, пов'язаною зі збройним конфліктом, і операційною безпекою у сфері протимінної діяльності ще не був досліджений достатньо широко, нові дані свідчать, що потенційні ризики можуть включати:

- кумулятивну травму та хронічний стрес, які можуть впливати на концентрацію, когнітивне навантаження й прийняття рішень[20];
- стрес реінтеграції серед ветеранів, зокрема адаптацію до цивільних посад і нового операційного середовища[21];
- гіперпильність, тривожність і порушення сну, пов'язані з тривалим перебуванням під впливом небезпеки;
- стигму, яка може перешкоджати особам звертатися по допомогу до того, як проблеми загостряться;
- повторну травматизацію, коли окремі аспекти операцій з обстеження та розмінування, зокрема використання дронів або детонації, можуть викликати психологічні реакції[22].

У протимінній діяльності операційна безпека залежить від сталої людської ефективності та послідовного дотримання

процедур безпеки, що потребує здатності підтримувати концентрацію, ситуаційну обізнаність і зважене прийняття рішень. Тому травма, пов'язана зі збройним конфліктом, є не лише індивідуальним викликом, а й ризиком, яким необхідно систематично управляти[23]. Психологічне напруження, втома та неподолана травма можуть підривати ці можливості й підвищувати операційні ризики.

ІНТЕГРАЦІЯ ПЗПСП У СИСТЕМИ ТА ПРАКТИКИ ПРОТИМІННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Досвід України свідчить, що рішення щодо працевлаштування мають ґрунтуватися на здатності кандидата виконувати основні функції на відповідній посаді, а не на припущеннях і стереотипах стосовно його або її можливостей[24]. Відповідно до національних рекомендацій щодо залучення осіб з інвалідністю до протимінної діяльності, оператори мають застосовувати персоналізований підхід до розгляду кожного конкретного випадку, який передбачає розумне пристосування з урахуванням обставин кожного працівника[25].

Дослідження реінтеграції ветеранів також підкреслюють важливість сприятливого та інклюзивного робочого середовища для успішного переходу до цивільного життя[26]. Для деяких ветеранів зайнятість може забезпечувати не лише фінансову стабільність, а й рутину, соціальні зв'язки, структуру та відчуття мети під час реінтеграції. Тому розвиток доступних і орієнтованих на травму шляхів працевлаштування може зміцнити як участь на ринку праці, так і довгострокову соціально-економічну інклюзію[27].

Зростає розуміння того, що ПЗПСП потрібно інтегрувати в робочі й операційні системи в межах ширших обов'язків щодо піклування про персонал і управління ризиками. У секторі протимінної діяльності України деякі оператори вже починають інтегрувати психосоціальні аспекти в управління персоналом і структури операційної підтримки[28]. Серед них:

- орієнтовані на травму підходи керівництва та лідерства;
- доступ персоналу до послуг у сфері психічного здоров'я та психосоціальної підтримки;
- посилені підходи до добробуту персоналу й обов'язку піклування[29];
- чіткі шляхи перенаправлення на спеціалізовану психологічну допомогу в разі потреби.

Місія Женевського міжнародного центру гуманітарного розмінування (GICHD) в Україні, 2026 р. © Валентина Науменко

КЛЮЧОВІ ВИСНОВКИ ТА НАСЛІДКИ

Приклад України підкреслює важливість врахування психосоціального добробуту й травм, пов'язаних зі збройним конфліктом, як складових ширших систем і практик операційної безпеки й управління персоналом у сфері протимінної діяльності. Хоча операційна безпека залежить від багатьох чинників, травми, пов'язані з конфліктом, можуть ставати дедалі важливішим аспектом у контекстах, що зазнали впливу тривалого конфлікту та масштабної реінтеграції ветеранів.

Це має кілька важливих наслідків:

- ПЗПСП потрібно інтегрувати в основні системи безпеки й обов'язок піклування про персонал, забезпечуючи при цьому доступ до спеціалізованих зовнішніх послуг, де це необхідно.
- Підтримка персоналу, який постраждав від збройного конфлікту, потребує структурованих і доступних механізмів підтримки, зокрема шляхів перенаправлення та послуг на рівні громад[30].
- Необхідно зменшувати стигму, пов'язану з психічним здоров'ям, а також посилювати організаційну обізнаність і системи підтримки, що сприяють добробуту персоналу.
- Програми реінтеграції мають визнавати психосоціальний добробут як компонент операційної готовності та сталості кадрового складу.
- Керівники потребують навчання у сфері методів роботи, орієнтованих на травму й чутливих до досвіду ветеранів.

У ширшому сенсі ця тема залишається недостатньо дослідженою у сфері протимінної діяльності та потребує подальших досліджень, особливо в умовах впливу затяжного конфлікту й масштабної реінтеграції ветеранів.

ПРИМІТКИ

1. UN Development Programme (UNDP) (2026), "Employment of Veterans in Mine Action. A Guide for Mine Action Operators," Employment of Veterans in Mine Action. A Guide for Mine Action Operators.
2. World Health Organization and International Labour Organization (WHO and ILO) (2022), "Mental health at work: policy brief," Mental Health at Work.
3. J. L. Bonvie et al., "Psychological sequelae of drone attacks", Prim Care Companion CNS Disord 2025;27(6):25f04056, Psychological Sequelae of Drone Attacks.
4. Ruchi Kumar "How the Sound of Drones Inflicts Psychological Trauma in Ukraine", New Lines Magazine, 27 January 2026, How the Sound of Drones Inflicts Psychological Trauma in Ukraine.
5. Міністерство охорони здоров'я України. «Кількість пацієнтів зі встановленим діагнозом ПТСР в Україні зростає. Що треба знати про посттравматичний стресовий розлад».
6. UN Development Programme (UNDP) (2025), "Adapting to civilian life: Entry points to strengthen veterans' reintegration in Ukraine (Based on reSCORE Ukraine 2024)", Adapting to civilian life: Entry points to strengthen veterans' reintegration in Ukraine (Based on reSCORE Ukraine 2024).
7. Міністерство охорони здоров'я України. «Кількість пацієнтів зі встановленим діагнозом ПТСР в Україні зростає. Що треба знати про посттравматичний стресовий розлад».
8. UN Development Programme (UNDP) (2025), "Adapting to civilian life: Entry points to strengthen veterans' reintegration in Ukraine (Based on reSCORE Ukraine 2024)", Adapting to civilian life: Entry points to strengthen veterans' reintegration in Ukraine (Based on reSCORE Ukraine 2024).
9. UN Development Programme (UNDP) (2025), "Adapting to civilian life: Entry points to strengthen veterans' reintegration in Ukraine (Based on reSCORE Ukraine 2024)", Adapting to civilian life: Entry points to strengthen veterans' reintegration in Ukraine (Based on reSCORE Ukraine 2024).
10. UN Development Programme (UNDP) (2026), "Employment of Veterans in Mine Action. A Guide for Mine Action Operators," Employment of Veterans in the Mine Action Sector. A Guide for Mine Action Operators.
11. GICHD (2025), "Clearing the Way Forward: Women, Peace, and Security in Ukraine's Mine Action Response".
12. Médecins sans frontières (MSF) (2025), "Not all wounds bleed: MSF reports surge in post-traumatic stress disorder in Ukraine", Not all wounds bleed: MSF reports surge in post-traumatic stress disorder in Ukraine.
13. UN Development Programme (UNDP) (2026), "Employment of Veterans in Mine Action. A Guide for Mine Action Operators," Employment of Veterans in the Mine Action Sector. A Guide for Mine Action Operators.
14. UN Development Programme (UNDP) (2026), "Employment of Veterans in Mine Action. A Guide for Mine Action Operators," Employment of Veterans in the Mine Action Sector. A Guide for Mine Action Operators.
15. Rating Group, "Stigmatization of veterans," 18 April 2025, Stigmatization of veterans.
16. IMAS 13.10 Victim assistance in mine action.
17. UN Development Programme (UNDP) (2026), "Employment of Veterans in Mine Action. A Guide for Mine Action Operators," Employment of Veterans in the Mine Action Sector. A Guide for Mine Action Operators.
18. Верховна Рада України. «Про охорону праці» (Уривок тексту станом на 11 січня 2005 року), «Про охорону праці», 11 січня 2005 року (Уривок тексту).
19. IMAS 10.10 Occupational health and safety – general requirements.
20. Inter-Agency Standing Committee (2007), "Guideline: Mental health and psychosocial support in emergency settings", IASC Reference Group on Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings, IASC Guidelines on Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings.
21. International Organization for Migration Ukraine (IOM) (2025), "Guidance on Community-based Mental Health and Psychosocial Support for Veterans and their Families in Ukraine", Guidance on Community-based Mental Health and Psychosocial Support for Veterans and their Families in Ukraine.
22. Inter-Agency Standing Committee (2007), "Guideline: Mental health and psychosocial support in emergency settings", IASC Reference Group on Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings, IASC Guidelines on Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings.
23. Ken Falke, Bret A. Moore and Richard Tedeschi, "An Innovative Approach to the Mental Health Needs of Humanitarian Mine Action Personnel," The Journal of Conventional Weapons Destruction: Vol. 25(1), Article 17 (2021), An Innovative Approach to the Mental Health Needs of Humanitarian Mine Action Personnel.
24. UN Development Programme (UNDP) (2026), "Employment of Veterans in Mine Action. A Guide for Mine Action Operators", Employment of Veterans in the Mine Action Sector. A Guide for Mine Action Operators.
25. Верховна Рада України. Методичні рекомендації для операторів протимінної діяльності.
26. UN Development Programme (UNDP) (2026), "Employment of Veterans in Mine Action. A Guide for Mine Action Operators", Employment of Veterans in the Mine Action Sector. A Guide for Mine Action Operators.
27. World Health Organization and International Labour Organization (WHO and ILO) (2022), "Mental health at work: policy brief", Mental Health at Work.
28. Анонімні інтерв'ю, проведені GICHD із зацікавленими сторонами в Україні (2024 р.).
29. Laura Biscaglia, Abigail Jones and Robert White, "Mental Health: Taking a Proactive Approach to Support Staff in Mine Action", The Journal of Conventional Weapons Destruction, Vol. 25(1), Article 16 (2021), Mental Health: Taking a proactive approach to support staff in mine action.
30. World Health Organization (WHO), "Towards stronger support: Strategic mapping of mental health and psychosocial support services provided by MHPSS actors in Ukraine", 17 December 2025, Reliefweb, Towards stronger support - Strategic mapping of mental health and psychosocial support services provided by MHPSS actors in Ukraine.

Australian Aid

Цей проєкт став можливим завдяки щедрій фінансовій підтримці уряду Австралії. Думки, результати досліджень і висновки, викладені в цьому документі, належать авторам і необов'язково відображають погляди уряду Австралії.